

Samenvatting

Vermijd de naamwoordstijl! Een onderzoek naar de houdbaarheid van een schrijfadvis.

In dit proefschrift stel ik de vraag hoe adequaat het advies ‘vermijd de naamwoordstijl’ tegemoet komt aan de behoefte van leken om hun schrijfcompetenties te verbeteren. Er zijn een aantal aanleidingen om deze vraag te stellen. In de eerste plaats valt vanuit de praktijk van de advisering gemakkelijk vast te stellen dat schrijfadvisers in Nederland verschillende opvattingen kunnen hebben over de identiteit van het verschijnsel dat vermeden moet worden: naamwoordstijl. Bovendien valt op dat geoefende schrijvers in hun proza wel degelijk gebruik maken van dit stijlmiddel. Deze beide constatering doen ieder voor zich vermoeden dat het voor leken lastig zal zijn om het naamwoordstijladvis te hanteren. Een volgende aanleiding om de kwaliteit van het advies te onderzoeken is gelegen in discussies die binnen het vakgebied gevoerd worden over de adequaatheid van schrijfadvisen. In het bijzonder is er kritiek op de geringe mate waarin de adviseurs met hun richtlijnen rekening houden met de relatie tussen stijl en tekstsoort. Gebrek aan aandacht voor deze relatie kan ertoe leiden dat leken te weinig ondersteuning krijgen bij specifieke schrijfdagingen die te maken hebben met de functioneiseisen van verschillende soorten teksten.

Het Nederlandse begrip naamwoordstijl is een enigszins aparte verschijningsvorm van een brede tegenstelling die in stilistisch georiënteerde literatuur wordt omschreven met behulp van het begrippenpaar naamwoordelijk versus werkwoordelijk formuleren. Deze bredere context komt aan de orde in **hoofdstuk 1**. Ik geef daar een korte schets van de aspecten van het begrippenpaar naamwoordelijk versus werkwoordelijk formuleren die in de Nederlandse, Duitse en Angelsaksische stilistische literatuur te vinden zijn. Daarbij komt naar voren dat het onderscheid tussen werkwoordelijk en naamwoordelijk formuleren verbonden is aan een breed spectrum van verschijnselen, en dat er als gevolg daarvan in de literatuur een grote variëteit aan oordelen en waarderingen te vinden is. Deze variëteit is gerelateerd aan specifieke effecten en gebruikswijzen van diverse typen zelfstandig naamwoorden en/of de manier waarop deze in de zin gebruikt worden. Wat daarbij opvalt is, dat de waardering van naamwoordelijk formuleren overwegend negatief is. Met uitzondering van de neutrale beoordeling van Halliday (1967), die naamwoordelijk formuleren bespreekt als een nuttige keuzemogelijkheid op het gebied van de structurering van de zin, noemen auteurs diverse problematische stilistische effecten als vaagheid, abstractheid, ingewikkeldheid en onpersoonlijkheid. Bij een aantal auteurs kleeft er ook een moreel oordeel aan naamwoordelijk formuleren.

In hoofdstuk 1 geef ik ook enige toelichting op de manier waarop ik het advies ‘vermijd de naamwoordstijl’ als advies benaderd heb. Daarbij beschrijf ik

hoe een advies aan leken gedefinieerd kan worden, en hoe een zogenaamd ‘expert-model’ van adviseren inzicht kan geven in de te verwachten structuur van een schrijfadvisie aan leken. Toegepast op de specifieke omstandigheid van adviseren over taalmiddelen, zal voor een effectieve advisering zowel conceptuele als praktische informatie nodig zijn. Conceptuele informatie is nodig om het advies zodanig te onderbouwen dat niet-deskundigen kunnen begrijpen en accepteren waarom en wanneer naamwoordstijl vermeden moet worden. Praktische informatie is nodig om naamwoordstijl zo duidelijk te karakteriseren dat leken het fenomeen inderdaad uit hun eigen teksten kunnen weren, of in tweede instantie kunnen herkennen en verwijderen. Daarbij moet er ook informatie zijn over de wijze waarop dat in zijn werk moet gaan, en de omstandigheden waaronder dat moet gebeuren. Met name dit laatste onderdeel kan in verband staan met specifieke functionaliteitseisen van verschillende soorten teksten.

Nadat de bredere context van het fenomeen naamwoordstijl en van adviseren aan leken is geschetst, kan de vraag naar de houdbaarheid van het naamwoordstijladvisie daadwerkelijk gesteld worden. In dit proefschrift wordt deze vraag vanuit verschillende invalshoeken benaderd. Allereerst onderzoek ik hoe naamwoordstijl in de Nederlandse schrijfadvisieliteratuur wordt gekarakteriseerd, en welke gronden er precies worden aangevoerd om dit fenomeen te vermijden. Ik gebruik daarvoor een verzameling van 44 Nederlandse adviespublicaties, en het adviesmodel dat in hoofdstuk 1 werd geïntroduceerd. Uit een uitgebreid onderzoek naar alle elementen van het advies, waarover ik in **hoofdstuk 2** rapporteer, komt naar voren dat naamwoordstijl in de Nederlandse adviespraktijk geen welomschreven en eenduidig verschijnsel is. Het is daardoor niet mogelijk om te komen tot een vast signalement van het verschijnsel naamwoordstijl dat over het geheel van de Nederlandse schrijfadvisieliteratuur van toepassing is. Uit de analyse worden nog twee andere zaken duidelijk: ook de samenhang tussen de verschillende elementen van het naamwoordstijladvisie laat op verschillende punten ernstig te wensen over, en er zijn weinig aanwijzingen dat de adviseurs hun richtlijnen aanpassen aan specifieke doelgroepen of specifieke genres. Mijn conclusie op grond van deze gegevens is, dat de hanteerbaarheid van het advies ‘vermijd de naamwoordstijl’ voor leken problematisch is.

Een volgende vraag is, hoe deze situatie heeft kunnen ontstaan. Voor een antwoord op deze vraag onderzoek ik, in **hoofdstuk 3**, de wordingsgeschiedenis van het advies. Ik ga na hoe het komt dat er zoveel verschillende karakterisering van naamwoordstijl bestaan, dat er zoveel verschillende effecten aan naamwoordstijl worden toegeschreven en dat er veel schort aan de interne samenhang van het advies. In dat kader volgt het hoofdstuk het prescriptieve spoor terug tot aan de introductie van het fenomeen ‘naamwoordelijke stijl’ door de taalverzorger Jan Veering, in 1969. Uit het onderzoek naar de wordingsgeschiedenis van het advies komt naar voren dat de karakteristiek van naamwoordstijl op een aantal manieren beïnvloed is door de context van de taalverzorgingspraktijk uit die tijd. De

introdactie van naamwoordstijl als een bijzonder breed en niet scherp gedefinieerd verschijnsel is niet los te zien van de manier waarop Veering gezocht heeft naar een positiebepaling ten opzichte van een aantal ontwikkelingen in de taalverzorging. Van invloed is vooral de verschuiving weg van de correctheidsnorm naar een benadering van stijl die zich richt op communicatieve doelmatigheid. Een andere factor die aan de orde komt is de groeiende invloed van deels nieuwe overkoepelende stijleugden. Waar de taalverzorgingspraktijk gewend was om 'goede stijl' inhoudelijk te definiëren als 'met een passende toonzetting' of 'met een juist register', gaat vanaf de jaren 80 een benadering overheersen die 'goede stijl' opvat als datgene wat beantwoordt aan eisen van begrijpelijkheid, duidelijkheid, aantrekkelijkheid of in een enkel geval overtuigingskracht. Vooral de manier waarop de advisering binnen het bestek van deze nieuwe stijleugden wordt aangepakt, is mijn stelling, heeft ertoe geleid dat de interne samenhang van het naamwoordstijladvies binnen de Nederlandse taalverzorgingspraktijk te wensen over laat.

In **hoofdstuk 4** verplaatst de aandacht zich van de prescriptieve kwaliteit van het naamwoordstijladvies naar de descriptieve kwaliteit ervan. Als eerste stap neem ik de geringe doelgroep- en genregevoeligheid van het advies nog eens onder de loep, en analyseer ik welke rol de overkoepelende stijleugden hier spelen. De reden voor deze stap is, dat afstemming op doelgroep en genre een belangrijke kwestie kan zijn in het licht van de mogelijke professionalisering van beginnende schrijvers. Indien professionele schrijvers hun daadwerkelijke gebruik van naamwoordstijl wel degelijk aanpassen aan doelgroep en genre, dan zou het naamwoordstijladvies in de huidige vorm aan beginnende schrijvers te weinig hulp bieden om het niveau van professionele schrijvers te gaan benaderen. Of dit het geval zou kunnen zijn, onderzoek ik aan de hand van een verkenning van de wetenschappelijke literatuur over de kenmerken van wetenschappelijke teksten en voorlichtingsteksten op het gebied van gezondheid en welzijn. De wetenschappelijke kennis over mogelijke functies van (vormen van) naamwoordstijl in deze uiteenlopende genres rechtvaardigt inderdaad de veronderstelling dat er genrespecifieke aspecten in het geding kunnen zijn.

Aan het eind van hoofdstuk 4 formuleer ik op basis van de kwesties die in de hoofdstukken 2 tot en met 4 zijn besproken, vijf onderzoeksvragen: (1) Maken beginnende schrijvers meer gebruik van naamwoordstijl dan professionele schrijvers? (2) Maken beginnende schrijvers anders gebruik van naamwoordstijl dan professionele schrijvers? (3) Is er verschil in het gebruik van naamwoordstijl in de beide genres? (4) Zijn er verschillen in het gebruik van naamwoordstijl tussen beginnende en professionele schrijvers in beide genres die een rechtvaardiging zouden kunnen zijn voor de gedachte dat beginnende schrijvers zich specifieke genrecompetenties eigen moeten maken? (5) Zijn er verschillen te constateren in de manier waarop beginnende en professionele schrijvers op meer taaltechnisch niveau omgaan met naamwoordstijl? Deze onderzoeksvragen zijn de leidraad bij het empirisch onderzoek naar het daadwerkelijk gebruik van naamwoordstijl door

beginnende en professionele schrijvers in de genres wetenschappelijke teksten en voorlichtingsteksten op het gebied van gezondheid en welzijn. De resultaten van dit onderzoek, voor een deel toetsend aan aard en voor een deel explorerend, staan centraal in de hoofdstukken 5 en 6.

Hoofdstuk 5 rapporteert over de eerste fase van het empirisch onderzoek. Aan de orde komen de opbrengsten van een kwantitatief corpusonderzoek naar het daadwerkelijke gebruik dat professionele schrijvers en beginnende schrijvers van naamwoordstijl maken in de twee genres wetenschappelijke teksten en voorlichtingsteksten op het gebied van gezondheid en welzijn. Het hoofdstuk begint met een uitgebreide uiteenzetting over de opzet van het corpusonderzoek. Daarna bespreek ik de resultaten van het onderzoek. Een verrassende overeenkomst in het feitelijke naamwoordstijlgebruik in beide genres blijkt te zijn, dat bepaalde onderdelen van naamwoordstijl, en dan met name de ‘zware’ onderdelen, in deze genres nauwelijks voorkomen. Dit roept de vraag op, of het voor deze beide genres zinvol is om de advisering te richten op de volle omvang van het fenomeen naamwoordstijl. Daarnaast blijken er ook verschillen te zijn in het feitelijk gebruik van naamwoordstijl in beide genres (door beide groepen schrijvers). Deze verschillen lijken zich evenzeer te concentreren op bepaalde onderdelen van naamwoordstijl. Hiermee wordt onderzoeksvraag 3 bevestigend beantwoord. Wel maken de twee groepen schrijvers op een beperkt aantal punten op een andere manier gebruik van naamwoordstijl. Hiermee krijgt onderzoeksvraag 2 ook een bevestigend antwoord. Een opvallende uitkomst is verder, dat beginnende schrijvers over het geheel gezien niet meer dan professionele schrijvers gebruik maken van naamwoordstijl. Onderzoeksvraag 1 moet dus negatief beantwoord worden. Het hoofdstuk besluit met een eerste poging om deze resultaten te begrijpen.

In **hoofdstuk 6** presenteer ik twee kwalitatieve analyses, die een explorerend antwoord moeten geven op onderzoeksvragen 4 en 5. De eerste kwalitatieve analyse richt zich op die onderdelen van naamwoordstijl die in kwantitatieve zin nauwelijks vertegenwoordigd zijn in het onderzochte corpus. De analyse laat zien dat er in de functionaliteit van het gebruik van deze onderdelen een aantal verschillen optreden die te maken hebben met genre. Het gaat dan vooral om verschillen op het gebied van tekstopbouw. Toch zijn er ook overeenkomsten door de genres heen die suggereren dat het gebruik van naamwoordstijl ook afhankelijk kan zijn van veel lokalere communicatieve doelen. Verder blijkt dat beginnende en professionele schrijvers heel weinig verschillen in het gebruik dat zij van deze onderdelen van naamwoordstijl maken.

De tweede kwalitatieve analyse richt zich op die onderdelen van naamwoordstijl die blijken de kwantitatieve analyse belangrijk zijn voor de genreprofielen van wetenschappelijke en voorlichtingsteksten, en bovendien door beginnende schrijvers anders worden gebruikt dan door professionele schrijvers. Deze analyse laat zien, dat beginnende schrijvers vooral op het gebied van vrij ambachtelijke tekstontwikkelingsstrategieën achterblijven bij het niveau van

professionele schrijvers. In het specifieke geval van de genres wetenschappelijke teksten en voorlichtingsteksten kan gesteld worden dat de mindere beheersing van deze ambachtelijke strategieën ook tot gevolg heeft dat beginnende schrijvers misgrijpen op specifieke genrecompetenties (onderzoeksvraag 4). Verder komt aan het licht dat er een aantal verschillen in het naamwoordstijlgebruik van beginnende en professionele schrijvers op te merken zijn als gevolg van het feit dat beginnende schrijvers op een detailniveau van formuleren andere – suboptimale – keuzes maken dan professionele schrijvers (onderzoeksvraag 5). Alles bij elkaar genomen lijkt het erop dat beginnende en professionele schrijvers vooral van elkaar verschillen in de manier waarop ze diverse technieken van nominaliseren toepassen. In mindere mate gaat het over de keuze tussen wel of niet nominaliseren überhaupt.

In **hoofdstuk 7** maak ik de balans op, aan de hand van de gegevens die in de loop van het onderzoek zijn verzameld. Ik kom tot de conclusie dat de hanterbaarheid van het naamwoordstijladvies gediend zal zijn met een herstructurering van het verschijnsel naamwoordstijl, in vier afzonderlijke categorieën. Niet alleen zou een dergelijke herstructurering de conceptuele helderheid van het advies bevorderen, maar ook zou het hiermee voor de adviseurs gemakkelijker worden om per genre te variëren in de afzonderlijke vormen van naamwoordelijk formuleren die behandeld moeten worden. Ook concludeer ik dat er genoeg aanleiding is om het huidige negatieve stramien van de advisering, met het relatief grote gewicht van de stijldeugden, te heroverwegen. Dit stramien draagt in belangrijke mate bij aan het gebrek aan genregevoeligheid van het naamwoordstijladvies, en leidt er bovendien toe dat er erg weinig aandacht is voor de taaltechnische aspecten van naamwoordelijk en werkwoordelijk formuleren. Gezien de opbrengsten van het empirisch onderzoek naar het gebruik van naamwoordstijl in wetenschappelijke en voorlichtingsteksten is dat niet terecht. Uit dat onderzoek kwam naar voren dat er genoeg reden is om het naamwoordstijladvies af te stemmen op de specifieke functionaliteitseisen van in ieder geval de twee onderzochte genres. Het karakter van de verschillen in het naamwoordstijlgebruik van beginnende en professionele schrijvers doet bovendien vermoeden dat beginnende schrijvers juist gediend zouden zijn met meer aandacht voor formuleerkeuzes in het domein van nominaliseren.

Hoofdstuk 7 besluit met een paragraaf waarin ik naga welke beperkingen van het onderzoek generalisatie van vooral de resultaten van het vijfde en zesde hoofdstuk in de weg kunnen staan.